

Florea  
FIRAN



## Lena Constante

Cu un destin excepțional în cultura română, Lena Constante se afirmă ca prozatoare abia la vârsta senectuții cu două cărți despre Gulagul comunist românesc, prima – *L'Évasion silencieuse* – scrisă și publicată mai întâi în limba franceză, la Paris, distinsă cu Prix Européen acordat de Asociația Scriitorilor de Limbă Franceză, tradusă imediat și în română (*Evadare trecută*) pentru care i se acordă Premiul „Lucian Blaga” al Academiei Române. Activitatea sa literară ilustrează prin excelență literatura de sertar, într-o modalitate asemănătoare cu cea a lui N. Steinhardt din *Jurnalul fericirii* sau al lui Ion D. Sîrbu, *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, care afirma: „Cu trupurile și biografiile noastre tragice și anonime, noi am deschis o breșă de lumină și libertate spre viitor, prin care voi, acum, treceți ca pe un trotuar asfaltat.”

mijlocie a lui Constantin Constante, profesor emigrant din Macedonia, autor al unor importante cărți despre aromâni, între care romanul *Haiducii Pindului*, și a Julietei (născută Potopin). O perioadă familia sa peregrinează prin diverse spații, începând cu orașele Iași, Odessa, apoi Siberia, Mormansk, continuând la Londra și Paris, de unde după trei ani revine în România și se stabilește la București. Lena urmează școala elementară de la Pitar Moș și Liceul „Regina Maria”. Pasiunea pentru lectură și artă o va determina să urmeze studiile superioare la Școala de Arte Frumoase, unde are profesor pe Dimitrie Gusti, la îndemnul căruia se alătură echipelor monografice organizate de Școala sociologică din București, în coordonarea acestuia, în localitățile Cornova, Drăguș și Șanț.

Născută la data de 18 iunie 1909 în București, Lena este fiica

Continuare în p. 2

### Eseu

Dumitru Drinceanu  
Emanuel D. Florescu  
Adriana Iliescu  
Dan Ionescu  
Cleopatra Lorințiu  
Teodor Florian Onea  
Ion Parhon  
Mircea Pospai  
Anda Simion



### Proză

Adrian Sângeorzan  
Radu Polizu

### Poezie

Andrei Codrescu  
Carmen Firan  
Anca Mizumschi  
Elena Ștefoi

Constantin Cubleșan – <i>Eminescu – moartea și înmormântarea</i>	p. 4
Ioan Lascu – <i>Tânărul Maiorescu</i>	p. 6
Adrian Cioroianu – <i>Ideea europeană, între monarhie și republică</i>	p. 7
Mihai Ene – <i>O carte-document din Irakul anilor '80</i>	p. 8
Gabriela Păsărin – <i>Pietre pentru un „templu” interior</i>	p. 10
Dumitru Radu Popa – <i>Israel, Gaza, palestinienii și dreptul public...</i>	p. 11
Rodica Grigore – <i>Orbire și singurătate</i>	p. 17

Emilian Ștefăruță

*Zilele  
Constantin Brâncuși*

pp. 23-24

Constantin Brâncuși –  
*Peștele mare, 1930*



## Sumar

- Florea Firan**, *Lena Constante* / pp. 1-3  
**Constantin Cubleşan**, *Eminescu - Moartea și înmormântarea* / p. 4  
**Elena Ștefoi**, *Poeme: Sub semnătură; O mărgică și-atât; Așa au fost toate* / p. 5  
**Andrei Codrescu**, *Poem: Ceapă queneau* / p. 5  
**Ioan Lascu**, *Tânărul Maiorescu* / p. 6  
**Adrian Cioroianu**, *Ideea europeană, între monarhie și republică* / pp. 7, 8  
**Mihai Ene**, *O carte-document din Irakul anilor '80* / p. 8  
**Emanuel D. Florescu**, *Paradoxurile postmodernității* / p. 9  
**Gabriela Păsărin**, *Pietre pentru un „templu” interior* / p. 10  
**Dumitru Radu Popa**, *Israel, Gaza, palestinienii și dreptul public internațional* / p. 11  
**Adrian Sângeorzan**, *Capriții și diamante* / p. 12  
**Anca Mizumschi**, *Poeme: Specialistă în începuturi; Ioana d'Arc; Moartea dintr-un lemn; Lubrile lui Vasco da Gama; Acvariul* / p. 13  
**Carmen Firan**, *Poem: Tăcerea e singurătate* / p. 13  
**Radu Polizu**, *Maramureș* / pp. 14, 15  
**Dan Ionescu**, *Explorând subtilitățile ficțiunii* / p. 15  
**Dumitru Drinceanu**, *Cunoașterea - Orizonturi și resorturi...* / p. 16  
**Rodica Grigore**, *Orbire și singurătate* / p. 17  
**Adriana Iliescu**, *Farmecul misterioasei lumi antice* / p. 18  
**Teodor Florian Onea**, *Între război și pace* / p. 19  
**Doina Lemny**, *„Portretul unui patron de restaurant”, una dintre lucrările de la începutul carierei lui Brâncuși* / p. 19  
**Mircea Pospai**, *Din preistorie în viitor* / p. 20  
**Cleopatra Lorințiu**, *Histria - Miraculoasa călătorie* / p. 21  
**Anda Simion**, *„Lecția” lui Bobi Pricop sau cum așezi violența în decor* / pp. 21, 22  
**Ion Parhon**, *Un teatru fierbinte!* / p. 22  
**Red.**, *Okeanos: „Apostrof”; „Curtea de la Argeș”* / p. 23  
**Emilian Ștefărtă**, *Zilele Constantin Brâncuși* / pp. 24, 23

## Abonamente

### Scrisul Românesc

Abonați-vă la Revista „Scrisul Românesc” și veți avea un prieten apropiat. Abonamentele se fac prin rețeaua proprie și Poșta Română, se pot achita la sediul revistei sau în contul: RO 03BRDE170SV21564261700, Agenția Mihai Viteazul, Craiova.  
 Costul unui abonament anual cu taxele incluse este de 135 lei. Pentru abonații din străinătate este de 155 \$ sau de 140 €. Informații primiți la tel.: 0722.75.39.22; Fax: 0251.413.763 sau la adresa de email: scrisulromanesc@yahoo.com



Continuare din p. 1

Florea FIRAN

## Lena Constante

**D**in echipă făceau parte Mircea Vulcănescu, Henri Stahl, Nicolae Argintescu-Amza, Petru Comarnescu, Xenia Costaforu, Paul Sterian și Harry Brauner, devenit mai târziu soțul ei. În activitatea de cercetare, Lena Constante era interesată de aspecte ale artei populare, în special iconografie, care i-au folosit la realizarea de schițe, acuarele și tapiserii. Pe lângă pictură și tapiserie construiește păpuși de paie și cârpe, decorate cu motive tradiționale. În studioul propriu lucrează covoare cu motive populare stilizate și organizează numeroase expoziții personale de tapiserie la București, în anii 1934-1935, 1970-1971 și la Ankara, în 1947. Devine membră a Uniunii Artiștilor Plastici din România. În același timp pictează icoane pe sticlă, realizează ilustrație de carte și afiș. Atrasă de scenografie va fi unul dintre fondatorii Teatrului de marionete din București devenit în 1949 Teatrul „Țândărică”, unde colaborează ca scenograf alături de Elena Pătrășcanu, soția ministrului de justiție comunist, Lucrețiu Pătrășcanu. În 1950 este arestată împreună cu Harry Brauner, fratele pictorului suprarealist Victor Brauner, și judecați în unul dintre cele mai răsunătoare procese staliniste montate de noua putere comunistă din România, pentru o vină inexistentă. Este condamnată la 12 ani de închisoare sub acuzația de „crimă de trădare”, „uneltitoare” împotriva regimului „democrat popular”. Procesul a avut loc în mare secret în 1954, a durat șase zile, iar ancheta 5 ani.

A urmat o perioadă cumplită de detenție la Malmaison, Dumbrăveni, Rahova, apoi la închisoarea pentru femei de la Miercurea Ciuc. „În carcera aceea, de-a lungul unor ore fără sfârșit, am avut conștiința dualității mele. Eram făcută din două ființe. Pentru că eram acolo și mă vedeam acolo. Pentru că nu puteam trece prin acea ușă zăvorâtă și, totuși, puteam fi în altă parte. ... Corpul meu nu putea să fie decât aici. Eu puteam fi oriunde. El nu avea nici măcar loc să-și miște picioarele dure-roase. Eu îmi voi face să crească aripi. Aripi de pasăre. Aripi de vânt. Aripi de stele. Și am să evadez ...”

Eliberată după 12 ani, în 1962, bolnavă de tuberculoză, se retrage o perioadă la Breaza îngrijită de sora sa, Viorica, soția lui Grigore Moisil. Revine în București și lucrează ca grafician și creator de marionete. Este reabilitată abia în 1968, prin rejudecarea procesului Pătrășcanu. Cu toate că și-a câștigat drepturile civice, a continuat să-i fie interzisă expunerea lucrărilor artistice. În închisoare a supraviețuit printr-o formă de „evadare tăcută”, cu proiecte imaginare în viitor, scriind în minte și memorând poezii, povestiri, scenarii pentru teatru de păpuși. Scrie în gând și păstrează în memorie o piesă de teatru în versuri intitulată *Zâmbete în floare* prezentată abia în 1992 la Radio România Tineret. Fără aceste modalități nu ar fi putut să supraviețuiască: „Ajunsesem în al cincilea an de totală singurătate. Cum aș fi putut să înving disperarea, mizeria și spaima celorlalți șapte ani de îndurat încă, fără aceste lungi ore de perfectă evadare? Nebunia nu era oare aproape? La pândă? Eram mulțumită să-i pot da din când în când un bobârnac. În pofida foamei, a singurătății, cu toată slăbiciunea mea și forța lor să le dau tuturor cu tifla”.

Începe să scrie mai întâi literatură pentru copii, publică volumele *Păpușile harnice* (1972) și *Păpușile harnice în grădină*, în care, alături de textul și grafica în culori ce-i →



## Scrisul Românesc

### Revistă de cultură

Fondată la Craiova, în 1927,  
de către criticul D. TOMESCU.  
Serie nouă, din 2003,  
întemeiată de FLOREA FIRAN

Editată de:  
Fundatia - Revista  
Scrisul Românesc

ISSN 1583-9125

Revistă înregistrată la OSIM  
cu nr. 86155 din 11.04.2007

Membră A.R.I.E.L.

## Redacția

**Director:**  
Florea FIRAN

**Colegiul redacțional:**  
Adrian CIOROIANU  
Andrei CODRESCU  
Eugen NEGRICI  
Gheorghe PĂUN  
Dumitru Radu POPA  
Lucian Bernd SĂULEANU  
Monica SPIRIDON  
Emilian ȘTEFĂRTĂ

**Redactori:**  
Mihai ENE  
Mihai FIRICĂ  
Emanuel D. FLORESCU  
Ion PARHON  
Lucian-Florin ROGNEANU

**Redactori asociați:**  
Florentina ANGHEL  
Dan IONESCU  
Gabriela PĂSĂRIN

**Corectură:**  
Claudia MILOICOVICI

**Tehnoredactare:**  
Georgiana OPRESCU

**Arhivă online:**  
Alexandru OPRESCU

### Redacția și Administrația:

Craiova, Str. C-tin Brâncuși, nr. 24  
Tel./Fax: 0722753922; 0251/413.763  
E-mail: scrisulromanesc@yahoo.com  
Web: www.revistascrisulromanesc.ro  
Cont: RO03BRDE170SV21564261700  
BRDE Agenția Mihai Viteazul, Craiova

**Abonamentele** se pot face la sediul redacției: Str. Constantin Brâncuși, nr. 24, Craiova, județul Dolj sau scrisulromanesc@yahoo.com  
Responsabilitatea opiniilor exprimate aparține integral autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

**Tiparul:** Tipografia PRINTEX  
Craiova, str. Electroputere, nr. 21,  
tel. 0251 580431

→ aparțin, volumul este însoțit de muzica semnată de Harry Brauner, publicată la Editura Ion Creangă din București (1975). O proză scrisă în aceeași modalitate este și *O poveste cu un tată, o mamă și trei fetițe* (1995) care amintește de *Cartea cu jucării* a lui Tudor Arghezi.

Experiența din închisoare o descrie în două dintre cărțile sale de memorialistică despre Gulagul comunist românesc: *L'Évasion silencieuse. Trois mille jours seule dans les prisons roumaines* (La Découverte/documents, Paris, 1990), distinsă cu Prix Européen (acordat de Association des Écrivains de Langue Française) și tipărită în 1992, în traducerea autoarei, la Editura Humanitas, sub titlul *Evadarea tăcută...* (Premiul „Lucian Blaga” al Academiei Române), și *Evadarea imposibilă*,



Lena Constante, Elena Pătrășcanu

scrisă în limba română, (Fundatia Culturală Română, 1993; ed. II-III 2023, Ed. Humanitas). Ambele au fost primite cu entuziasm de cititori și critică și au fost traduse în SUA la University of California Press (1995), în Marea Britanie, Italia și în limba spaniolă (2009).

Cea dintâi este o refugiere în sine din fața tortionarilor. Unica modalitate de a rezista a fost retragerea în interior, continuul dialog cu sine. Lena Constante concepe astfel, în celulă, fără creion și hârtie, păpuși și piese de teatru, ca niște alcătuirii ale spiritului ce îi țin tovărășie, aflată într-o epuizare totală. Primele zile de închisoare sunt deprimante. Chinuită, în cele din urmă va ceda și va spune ce doresc tortionarii: „Ochii îmi sunt închiși. Sub pleoape, numai întuneric. Nu mai îmi simt brațele. Nu mai îmi simt picioarele. Mă dizolv ... Mă scot din celulă dimineața, către orele patru. Suntem, sunt sigură, în 15 aprilie 1954. Îmi ordonă să semnez o hârtie. O semnez. Nu știu

ce semnez. O foaie albă îmi ascunde textul. Mă împing afară. Port încă ochelarii de închisoare. Cu sticle de un negru opac. Simt aerul. Este rece. Mă împing în continuare... urc două trepte... Mă urcă într-o dubă. Las în urma mea cinci ani de detenție.”

Simte mereu nevoia să vorbească despre închisoare și chinurile la care este supusă, ca un avertisment: „Închisoarea este o experiență colosală. Dacă apuci să supraviețuiești. Dacă scapi cu sufletul neotrăvit. Dacă reușești să transformi răul în bine. E o întrecere cu tine. Să ai ambiția să nu înnebunești, să nu pleci capul, să nu te umilești.”; „Dimineața, la orele cinci, scularea. Hai! Bruftuluiește-ți trupul. Dă-te jos din pat, obligă-l să lase căldura adunată... Scoate-ți cămașa... Încălzește-te cu lovituri de pumni și palme. Tratând cu dispreț milițianul care, adesea, își ține ochiul lipit de vizetă...”

Manuscrisul depus de autoare la secretariatul Editurii La Découverte/documents din Paris în aprilie 1990 a fost tipărit la 1 septembrie în același an. Autoarea nu descrie în prima carte perioada 1957-1961 când s-a aflat în penitenciarul politic de femei din Miercurea Ciuc menționând: „Climatul românesc al decadelor comuniste a fost înăbușitor. Nesiguranță, temeri, arestări, procese, nedreptăți, perchiiziții, condamnări, dosare secrete, convorbiri telefonice ascultate, informatori, mărturisiri false, denunțuri, autobiografii...”

În prima pagină a cărții descrie o imagine cutremurătoare din închisoare: „Sunt condamnată la 12 ani închisoare. Procesul a durat 6 zile. Ancheta – 5 ani. Deci, am executat până azi, 5 ani de închisoare. Singură. Într-o celulă de 5 m<sup>2</sup> 1827 de zile. Singură 43 848 de ore. Într-o celulă unde fiecare oră are, inexorabil, 60 de minute, fiecare minut, 60 de secunde. Una, două, trei, patru, cinci secunde, șase, șapte, opt, nouă, zece secunde, o mie de secunde, o sută de mii de secunde. Am trăit singură, în celulă, 157 852 800 de secunde de singurătate și de frică. E un lucru care nu se spune, se urlă! Mă condamnă să mai trăiesc încă 220 838 400 de secunde. Să mai trăiesc atâtea secunde sau să mor din atâtea secunde.”

La Paris cartea a fost remarcată imediat de cititori și presa culturală. „Un text remarcabil și plin de demnitate care se adaugă tuturor vocilor ce se fac auzite din universul concentraționar, acea planetă a rușinii din secolul nostru. O mărturie vehementă împotriva barbariei care-i împinge pe oameni să ducă din ce în ce mai departe limitele răului.” (*La Liberté Dimanche*, 24-25 noiembrie 1990); „Extraordinar în această carte e faptul că ea nu este povestea unei detenții, ci a ceea ce a unei evaziuni. O evaziune tăcută, în interiorul ființei, hrănită cu poezie, cu literatură și cu o aprigă îndârjire. Această hotărâre de a trăi, această calitate neînchipuită de a crea vaste lumi imaginare, într-un univers atât de strâmt, transformă lectura textului, mai mult roman decât mărturie, într-o lectură extrem de captivantă.” (Colectia La Découverte, septembrie 1990); „Fără a fi o mare operă de artă, această carte se adresează celor care iubesc arta, celor care cred în arta dătătoare de speranță. Mai



întâi, pentru că ea dovedește eminente calități intelectuale, de sinceritate, de precizie, de atenție.” (*LOa Quinzaine littéraire*, 1-15 septembrie 1990)

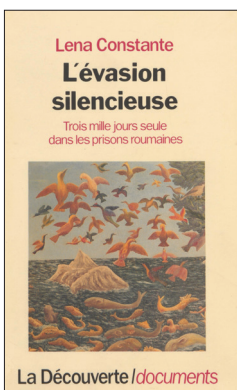
Eugen Simion, în volumul său *Fragmente IV*, face o analogie a cărții Lenei Constante cu memorialul lui N. Steinhardt: „Autoarea «are tărie, după ce trece din infern, să vorbească fără zgomot și fără furie despre suferința ei», și asemenea monahului de la Rohia, ea «evită retorica pamfletului, evită și retorica umilinței»; dacă Steinhardt și-a găsit salvarea în credință, Lena Constante se salvează prin artă”.

Întrebată mereu despre scrierea memoriilor sale, autoarea mărturisea: „Această carte nu spune povestea unui caz izolat. Noi n-am fost singurii care au suferit. O masă enormă de români a fost zdrobită sub apăsarea unui regim inuman și aberant, iar sute de mii de oameni din această țară și-au petrecut mulți ani de persecuție prin pușcării. Însă, trebuie să recunosc că sunt singura femeie din țară care a îndurat izolarea totală vreme de opt ani și jumătate. Sper că nici un cititor nu va lua acest fapt ca pe ceva titlu de glorie.” (Paris, April 1990, *The Silent Escape*, California Press)

*Evadarea imposibilă*, scrisă direct în limba română, cuprinde a doua poveste din Gulagul comunist românesc, cea din penitenciarul politic de femei din Miercurea Ciuc din perioada 1957-1961 cu aspecte impresionante de supraviețuire prin creație și conviețuire cu alte femei. Față de prima carte, *Evadarea tăcută*, pe care autoarea o considera „cartea neagră”, *Evadarea imposibilă* este o „carte cenușie” a suferințelor comune îndurate cu demnitate. O mărturie despre puterea salvatoare în situații extreme. În ambele cărți autoarea nu povestește despre ea, ci despre închisorile comuniste, cele trei elemente constante ale terorii, cei trei F, cum îi numește – frica, foamea, frigul – sunt frecvente în povestirile sale.

Thomas Ciulei îi consacră un film documentar impresionant intitulat *Nebunia capetelor* (*La folie des têtes*), lansat la sfârșitul anului 1997, care o are protagonistă pe Lena Constante, iar Fundația Culturală Română îi acordă „Premiul pentru un destin excepțional în cultura română”.

Lena Constante moare la 2 noiembrie 2005 în București. ■





Constantin  
CUBLEȘAN

## Eminescu Moartea și înmormântarea

Deși recomandarea medicilor vinezi de a renunța total la tratamentul cu mercur, dr. A. Șuțu a continuat să-l practice, ba încă prescriind doze și mai mari, injectabile. Era firesc, așadar, ca sănătatea lui Eminescu să se degradeze treptat până când, în ziua de 15 iunie (1889), la orele (aproximativ) patru dimineața să se întindă pe pat pentru totdeauna. Seara spusese doctorului de gardă că nu se simte bine, a cerut o cană de lapte, pe care l-a băut, și acesta a fost sfârșitul.

Medicii constatând decesul au dispus necropsia. A fost scos creierul, pe care l-au trimis la laboratorul Babeș pentru analize. Operațiunea a fost făcută neglijent astfel încât în sicriu, capul poetului era înfășurat cu o bandă neagră care-i acoperea o parte din frunte. Doctorul Marinescu, de la laboratorul Babeș se explică, mai târziu, scriindu-i unui gazetar, la solicitarea acestuia: „Din nefericire nu aș putea să vă dau multe informații în privința creierului marelui și nefericitului poet Eminescu. Creierul mi s-a adus de la Institutul Șuțu într-o stare de descompunere, care nu permitea un studiu fin al structurii circumvoluțiilor. Creierul era într-adevăr voluminos, circumvoluțiile bogate și bine dezvoltate și prezenta ca leziuni microscopice o meningită localizată în lobii anteriori. În urma analizelor făcute, s-a constatat că creierul poetului cântărea în total 1400 de grame, adică greutatea normală a creierului unui adult. Emisfera dreaptă avea 550 de grame, iar cea stângă, 595 de grame. Creierul era deprimat, în unele locuri hipertrofiat. Paralizia creierului lui Eminescu mergea de sus în jos. Inima prezintă particularități anormale, e dilatată” (Din relatarea în cotidianul „Voința națională” din 18 iunie 1889).

Cauza oficială a morții a fost declarată: stopul cardio-respirator.

Într-unul din buzunarele halatului cu care era îmbrăcat Eminescu în noaptea morții, s-a aflat un mic carnețel. În acesta erau scrise ultimele sale poezii. Sunt poezii fără titlu, nepublicate mult timp în volumele de opere. Aceste poezii au stârnit controverse în lumea eminescologilor. Poeziile nu au titlu și au fost publicate de Ilie Ighel Deleanu în revista „Fântâna Blanduziei”. „Din notesul despre care am făcut mențiune în numărul trecut am mai putut scoate următoarele strofe, pe care le punem sub ochii cititorilor, întocmai cum se găsec”, menționa redactorul Ighel Deleanu în numărul revistei din 23 iulie 1889.

În acest număr s-a publicat poezia *Stelele-n cer*, titlul fiind adăugat de redactor după primul vers:

„Stelele-n cer  
Deasupra mărilor  
Ard depărtărilor  
Până ce pier.

După un semn  
Clătind catargele  
Tremură largile  
Vase de lemn;

Niște cetăți  
Veghind întinsele  
Și necuprinsele  
Singularități.

Orice noroc  
Și-întinde-aripile  
Gonit de clipele  
Stării pe loc.

Până ce mor,  
Pleacă-te îngere  
La trista-mi plângere  
Plină de-amor.

Nu e păcat?  
Ca să se lepede  
Clipa cea repede  
Ce ni s-a dat?”

În ziua următoare decesului, ziarul „Românul” anunța lapidar, la rubrica de știri: „Eminescu nu mai este”.

„Astfel se stinse în al optulea lustru de viață, cel mai mare poet, pe care l-a ivit și-l va ivi vreodată, poate, pământul românesc. Ape vor seca în albie și peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, și câte o stea va veșteji pe cer în depărtări, până când acest pământ să-și strângă toate sevele și să le ridice în țeava subțire a altui crin de țaria parfumurilor sale” (G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*).

Sicriul a fost depus la Biserica Sf. Gheorghe-Nou din București (unde se aflau și moaștele Sfântului Constantin Brâncoveanu), pe un catafalc simplu acoperit cu crengi de brad. Împrejur au fost depuse coroane de flori din partea publicațiilor bucureștene și a Junimii. Deasupra sicriului a fost depus volumul de *Poezii* al lui Eminescu și câteva exemplare din revistele „Convorbiri literare” și „Fântâna Blanduziei”.

La slujba prohodului, oficiată de un singur preot, răspunsurile la strană au fost date de corul Mitropoliei dirijat de C. Bărcănescu, unul dintre apropiații poetului. La finalul slujbei, tinerii coriști au interpretat corul pe versurile *Mai am un singur dor*. Melodia și versurile au emoționat profund asistența. Grigore Ventura, gazetar la „Adevărul”, a evocat personalitatea lui Eminescu, spunând între altele, patetic: „Acela ce zace aici înaintea noastră n-a fost al nimănui, ci al tuturor românilor. Nu e dar de mirare că toți îl plângem; dar lacrimile noastre, ale tuturor, se vor schimba în rouă roditoare și binefăcătoare sub razele luminoase ce va răs-pândi soarele amintirii poetului iubit”. După acest discurs, sicriul a fost așezat pe un dric simplu, cel de serviciu al pompelor funebre,



Cortegiul funerar al poetului, grafică de Constantin Jiquidi

tras de doi cai. Cortegiul, alcătuit dintr-o mare mulțime de oameni, l-a avut în frunte pe Titu Maiorescu, Mihail Kogălniceanu, Lascăr Catargiu (șeful Guvernului), N. Mandrea, Teodor Rosetti (fratele Elenei Cuza), George Lahovari, Dimitrie August Laurian, apoi o mulțime de ziaristi, studenți și prieteni ai poetului.

Singura imagine, mărturie a momentului este desenul pictorului Constantin Jiquidi.

Primul popas s-a făcut în fața Universității, în dreptul statuii lui Eliade Rădulescu, unde profesorul Dimitrie August Laurian a rostit o scurtă cuvântare evocând activitatea de gazetar a poetului („Idea națională la dânsul era imaginea cea mai sfântă a cugetării”). Condoleanțele studențimii, adunată în număr mare, au fost rostite de tânărul Gheorghe Calmuschi, originar din „Betleemul” lui Eminescu. Prin cuvinte emoționante, vorbitorul a arătat aprecierea tinerilor studiosi față de geniul celui ce era dus către cimitir: „Și noi care te-am iubit și te-am prețuit atât de mult îți vom dezmierda cu lacrimi multă vreme mormântul tău și-l vom corona cu flori de tei, pronunțând numele Eminescu, care conține în el așa de mult, cât o lume întreagă”. Apoi, cortegiul, la care s-au alăturat diverși trecători, a pornit pe Calea Victoriei, urmând pe Calea Rahovei, până la Cimitirul Șerban Vodă (azi denumit Bellu). Patru elevi ai Școlii Normale de Institutiori din București au purtat pe umeri sicriul până la mormânt (parcela 9), unde a fost așezat sub „teiu sfânt”. Locul mormântului a fost ales de profesorul Ștefan Mihăilescu de la Școala de Institutiori.

De reținut faptul că, de-a lungul traseului străbătut de cortegiul funerar, într-o trăsură, îndoliată și aceasta, o doamnă îmbrăcată în negru, cu un voal cernit ce-i acoperea fața, a mers până la mormânt, unde a depus un buchet de flori. Se presupune că ar fi fost Veronica Micle.

Era deja spre seară.

În 1929, într-o tabletă intitulată *Monumentul lui Eminescu*, Mihail Sadoveanu scria, cu un soi de mânie reținută: „Născut într-o țară mică, care nu se deosebea de altele asemenea nici prin cultură, nici prin înțelegerea oamenilor mari, Mihai Eminescu a trăit aproape străin și singur în veacul său, sub insulta mizeriei,

și a murit nebun într-un spital [...] Eminescu a fost nesupus și nenorocit. Cel mai mare și cel mai nenorocit dintre toți scriitorii noștri. Aș vrea ca acest lucru să fie amintit neconținut, de câte ori numele lui se rostește, de câte ori versurile lui răsună între noi [...] reprezentantul cel mai nobil al sufletului nostru a căzut sub lovituri și batjocorit, hulit și răstignit.” (v. *O întâmplare ciudată*, 1929). ■



Elena  
ȘTEFOI

## Poeme

Andrei  
CODRESCU



### Sub semnătură

O să mângâie ușa, topind zăvoare și spaime  
o să-mi presare scorțișoară pe o parte a minții  
și-o să-mi picure vin pe cealaltă  
o să coboare treaptă cu treaptă  
în ritmuri de tobe și de fanfară până în pivniță  
să caute dulcetuuri să aprindă candelă curcubeie  
va urca apoi în spațiul supremei singurătăți  
de-a lungul aortei o să-mi curgă sudoarea Mariei Magdalena  
printre sinapse și din semințele Graalului or să răsară  
adevăruri niciodată știute păsăret de pe altă planetă

o să-mi spele cu iasomie lobii urechilor nările gura  
o să mă întoarcă din morți o să-mi numere anii ce vin  
scăldându-se porcește în șanțul mios dintre două hotare  
până ce lumina din sfârcuri celeste va luneca peste noi  
bucuroasă aromitoare cu poftă  
de la o vertebră la alta de la ceafă în scobitura  
din spatele fiecărei ascunzătorii dând târcoale fără rușine  
înfășurând mătăsurii frumos colorate  
dinspre călcăiul lui Ahile spre linia vieții

o să se-ntoarcă împărătește pe cărări pubiene  
să mă caute de parcă abia ar urma să ne naștem

oasele îmi vor fi tei înfloriți o să se-audă  
marea-n grădină  
arșița topise-va ca prin minune dincolo  
de pervaz și de prag  
limpede o să fie povestea limpezi  
nospusele toate  
o să fie dimineață de primăvară concordie  
între marii războinici  
și toamnă bogată pe pagina abia descifrată

o să putem vedea din nou pe tablou  
semnătura Celui de Sus  
de parcă n-ar fi șters-o întunericul pe ascuns  
nicicând niciodată

### O mărgică și-atât

Spațiu să poți respira ai cerut și-ai cerut  
fiindcă acolo unde timpul nu doare  
locuim oricum la comun  
refugiați sau tot felul de nomenclaturști  
sau neamuri supărate unul pe altul  
nu se știe de ce.

Și ai avut parte de spațiu destul  
chiar din ziua în care intraseși oficial  
în categoria de risc.

Așa că ai plimbat în neștire pe o sută de metri  
câinele pe care nu îl aveai și nu îl ceruseși.  
El amușina mințile unui grup de studenți  
din amfiteatrul de peste drum  
și cum studenții erau prezenți doar în poze



Constantin Brâncuși – Vrăjitoarea, 1916

### Ceapă queneau

cât de puțină demnitate era în durerea transferată  
în scris pe o tastatură din vârful degetelor goale  
ai trecut pe lângă mine în Lorraine la acea serată  
când mașina Olivetti a fost aruncată în mare

aducând valuri de progres prin fiecare crăpătură  
făcându-mă să sar de la un ecran la altul înainte ca  
mierea zorilor să se reverse nici serenada nu mi-am terminat  
mi-am uitat celularul în patul tău cu nechezat de cal îndepărtat

doar imaginile îmi țin acum ochii pe ecranul tăcut  
urmărind detalii nedorite ale tinereții și sămânței  
pata de cerneală castel evaporat confuzie fir desfăcut  
al literelor demoni aprinși în capul topit al dimineții ■

animalul s-a cocoțat odată pe-o bancă  
lăsându-și capul pe genunchii altei femei  
cu trei decenii mai bătrână decât sufletul tău.  
În amfiteatru strălucea șiragul special de mărgele  
de la gâtul mult prea subțire al unui robot  
care avea grijă de femeia aceea  
după ce-și măsluise biografia de Savaot.  
Erai și tu o mărgică acolo-n șirag și atât  
simțeai cum îi pulsează o arteră pe gât.  
Dincoace (în locuința cu spațiu excedentar)  
același câine sufla greu tropăind în lesa lui după tine  
ori te trăgea înapoi din golul metalic în care de fapt  
până atunci eu nu voisem niciodată să sar.  
Din balconul de sus curgea sânge  
pe bulevard urlau alarme haine  
robotul de peste drum  
dădea peste pozele noastre cu var.

### Așa au fost toate

Așa au fost toate

Nu se mai știe de cine au fost numărate  
de la dreapta la stânga sau alandala  
tălpile neputinței multiple butoanele toate  
care se șteau pe luciul mocirlei globale  
tropăiau printre vremi luau totul în stăpânire  
peste munți peste deșert de la mare la mare

în case fără ferestre s-ar fi ascuns întreaga armată  
să-și caute leac să-și găsească în minciună scăpare  
făcând pariuri înjurând soarta cântând osanale  
strămoșilor și strămoșelor de altă culoare  
cu viețile pe led de avarie cu luminile ochilor  
de falsuri pre falsuri călcate ■



Retrocrtica

Ioan  
LASCU

## Tânărul Maiorescu

**L**egăturile pretimpurii ale lui Titu Maiorescu cu urbea Craiovei s-au stabilit prin nașterea și prima lui copilărie, ambele întâmplătoare aici. La 15 februarie 1840 în familia profesorului Ioan Maiorescu, venit din ținuturi ardelenne, se năștea un băiat care a fost botezat Titu, după prenumele nașului, Titu Begescu. În *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* G. Călinescu zăbovește asupra obârșiiilor ardelenne ale familiei Maiorescu numită așa după Petru Maior, rudă pe linie maternă. Mai înainte, tatăl Ioan se numise Trifu și avea rădăcini între țărani din Bucurdea-Grănoasă, de prin părțile Blajului. În paranteză fie spus, în Bucurdea-Grănoasă a poposit Mihai Eminescu în peregrinările sale din adolescență pentru a cunoaște țara și oamenii ei. De la bun început, surmontând prejudecata de drept comun, G. Călinescu spune ritos:

„Trebuie apăsător asupra faptului că Maiorescu e, prin origini, un țăran”, așa cum singur a recunoscut Titu: „Eu sunt fiu de profesor, dar tatăl meu, profesorul, era fiu de țăran și eu sunt dar nepot de țăran...” Ioan Maiorescu a fost menționat în documentele revoluției de la 1848 din Muntenia. În Oltenia a fost profesor la Cerneți și Craiova și „inspector general al școalelor oltene în 1847”. Familia s-a mutat la Brașov, iar după 1848 Ioan Maiorescu s-a aflat, pentru ceva vreme, în sejur la Viena, unde i se încredinșase o funcție în Ministerul de Justiție (1853-1856). Așadar doar primii opt ani din viață i-a petrecut copilul Titu Maiorescu la Craiova. Tatăl său s-a stins nu la mult timp, în 1864, în vârstă de doar 53 de ani. Fatalitate, în același an a murit și Maria, mama lui Titu, în floarea vieții, la 45 de ani!

Nu știm cât de adânc l-a afectat moartea timpurie a părinților pe junele Titu, dar cert este că la 24 de ani el își încheiase studiile, la Viena în cea mai mare parte, dar și la Paris. Și-a urmat tatăl la Viena la numai 11 ani, în 1851, unde a fost înscris la Academia Theresianum. „Se poate afirma că tatăl dădu fiului o educație princiară. Academia Theresiană reprezenta o școală de lux [...]. Acest mediu avu o mare înrâurire asupra lui Maiorescu. El îi împrumută gustul distincției sociale și într-un chip îl face să sufere de condițiile lui modeste [...]. O ambiție năprasnică îl cuprinde...” (G. Călinescu, *op. cit.*, Ed. „Minerva”, 1984). Dovedind o precocitate sagace și plină de ambiții, adolescentul nu numai că studiază cu îndârjire, dar începe să țină un jurnal, este ordonat și riguros, se gândeste să scrie o piesă de teatru, scena Thaliei fiind una din puternicele lui atracții. Are planuri mărețe – să scrie o istorie a românilor și o istorie universală. Studiază asiduu filosofia, la 18 ani, după ce își trece examenele – maturitatea și orațiunea latină, cum spune Călinescu, Titu pleacă la Berlin ca să pregătească doctoratul în filosofie. În timpul liber susține prelegeri gratuite pentru un public feminin, dă lecții

particulare contra cost și, ieșind în societate, face cunoștință cu viitoarea soție. Se va căsători cu Klara Kremnitz în vara lui 1862. Titu Maiorescu avea 22 de ani. Nu s-a dovedit a fi prea dedicat vieții de familie – G. Călinescu spune că a fost un afemeiat! În noiembrie 1859 era la Paris, a revenit în țară, a plecat iarăși la Paris unde a reușit, la începutul anului 1860, să obțină echivalarea doctoratului luat în Germania cu o licență în drept. „Șederea lui la Paris este intermitentă.” Nu arată o vocație deosebită pentru scris, cu excepția încropirii unei mici lucrări de filosofie în limba germană. În viață mai utilă îi va fi calificarea în drept deoarece va practica avocatura. Maiorescu este un om pragmatic care „și-a expediat studiile” și aproape deloc un creator. G. Călinescu îi descrie personalitatea pedestru, „la obiect” cum s-ar spune:

„Maiorescu e un om de bună cultură clasică, pricepând totul în cele mai juste limite, însă n-a trecut prin eremitismul științei, n-a stat ca Hasdeu ani de zile printre infoliile aceleiași discipline. Pe dată ce sfârșește studiile el se aruncă în viață, lăsându-se cu totul absorbit de ea, citind numai pe apucate și de ici, de colo.” Se vede treaba că cititorul și studiosul colosal care a fost G. Călinescu nu-l prea agreează pe un Titu Maiorescu care în adolescență și tinerețe s-a mulțumit cu lecturi nesistematice, eteroclite, iar după aceea a citit din când în când. Cu o ironie discretă, istoricul a remarcat că „la 19 ani citise, printre lucruri amestecate, *Le ultime lettere di Iacopo Ortis* de Ugo Foscolo, mai târziu Leopardi, la 55 de ani cerea *Il Cortigiano* a lui Baldessar Castiglione, printre cărțile lui se afla o ediție spaniolă a lui Cervantes, din literatura franceză vorbea foarte dezorientat de Zola și Flaubert, dar de nicăieri nu rezultă o cunoaștere sistematică a literaturilor și, fiind vorba de un critic, avem toate indiciile că era foarte puțin erudit în materie literară, cunoscător vag al lucrurilor franceze, mai temeinic al celor germane” (*id.*). Se explică astfel de ce Maiorescu a făcut o critică de direcție iar nu de întâmpinare sau de analiză, cât despre istorie literară nu putea fi vorba fără o viziune panoramică, totalizantă. Era la îndemână critica de actualitate prin abordarea unor opere ale scriitorilor contemporani lui: Eminescu, Caragiale, Creangă, Alecsandri și a unor tineri ieșeni. Reuniunile Cenaclului „Junimea” constituit în 1863 erau un ferment puternic pentru viața literară la zi, un mediu de apropiere și de emulație între scriitori. Junimiștii au criticat carențele culturii românești de până la ei și au militat consecvent pentru afirmarea unui spirit critic obiectiv, constructiv și înnoitor. Articolele corifeului Titu Maiorescu au fost realmente benefice în ce privește reorientarea și reșezarea instituțiilor culturale, ale creației literare conform unor noi principii. Membrii „Junimii” au fost în dezacord ferm cu pașoptiștii



filofrancezi care copiaseră multe din ideile Franței revoluționare și se îndreaptă spre cultura germană, conservatoare și mai pragmatică. O nouă ideologie, alte principii estetice și o stare de spirit diferită au caracterizat noua mișcare literar-artistică, așa cum just a observat istoricul literar Alexandru Zub. *Direcția nouă în cultura română și teoria formelor fără fond*, ambele datorate lui Maiorescu, au jucat un rol hotărâtor. După cum a remarcat Tudor Vianu, junimismul a dezvoltat gustul către clasic și academic.

Să nu pierdem din vedere că la înființarea Societății culturale și a Cenaclului literar-științific „Junimea” Titu Maiorescu avea doar 23 de ani, iar la apariția Revistei „Convorbiri literare” (1867) doar cu patru ani mai mult. După terminarea studiilor doctorul în filosofie s-a aruncat în vârtoarea vieții. G. Călinescu relevă că „la vârsta când tânărul, scăpat de școala oficială, se dă afund în știință, Maiorescu intră în lupta pentru cucerirea vieții.” La început tânărul Maiorescu se dedă la tot soiul de activități minore precum „prelegeri popularizatoare despre educația în familie” lăsându-se în voia plăcerii de a vorbi, cum arată G. Călinescu. Acea „plăcere de a vorbi” este sămânța care a rodit numaidecât în geniul oratoric ce se va manifesta mai cu seamă în sfera politicului, dar și în pledoariile avocatului. Tânărul Maiorescu a vrut cu tot dinadinsul să facă politică și avocatură, preocupări de durată care i-au reușit chiar mai bine decât critica literară. Se regăsește în mai multe rânduri în conducerea universităților și în postură de profesor de filosofie. Călinescu nu este de acord cu aceste îndeletniciri pentru că, spune el, „...lucrurile acestea împiedică închiderea în bibliotecă, reculegerea. Lucru cu totul neînțeles azi, rectorul de Universitate dădea în 1866 «anonciu de avocatură» și începea să pledeze. Unii și-au zis că Maiorescu trebuia să trăiască de vreme ce mulți ani fu ținut departe de învățământ. Greșeală. Maiorescu este încărcat de procese cu mult mai târziu, când era profesor la Universitate la București. Profesor de filosofie și avocat, iată două profesii inconciliabile” (*ibid.*).

Hotărât lucru – chiar dacă Maiorescu este așezat în capul rândului celor patru mari critici ai literaturii române, alături de G. Călinescu, între cei doi erau diferențe pe care „divinul critic” le-a arătat cu neplăcere. ■